

ПРИНЦИПИ ДЕРЖАВНОГО НАГЛЯДУ (КОНТРОЛЮ) ЗА БЕЗПЕКОЮ НА АВТОМОБІЛЬНОМУ ТРАНСПОРТІ ЗАГАЛЬНОГО КОРИСТУВАННЯ

ГРИБАН Микола Миколайович - аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

<https://orcid.org/0009-0002-8666-5275>

УДК 351.74(477)

DOI 10.32782/LAW.UA.2023.4.36

У статті наголошено на тому, що осмислення принципів державного нагляду (контролю) за безпекою на автомобільному транспорті загального користування дозволило не лише структурувати та систематизувати дану категорію, але й здійснити її глибокий аналіз у світлі сучасного бачення проблем та напрямків розвитку управління транспортною безпекою.

Виокремлено нетипові групи принципів, що постають у дослідженнях закордонних науковців та дозволяють сформулювати більш глибоке уявлення про сутність принципів у сфері безпеки на автомобільному транспорті загального користування.

Встановлено такі принципи державного нагляду (контролю) за безпекою на автомобільному транспорті загального користування: принцип верховенства права; принцип екологічної прогресивності; принцип рівності в ході здійснення державного нагляду (контролю) за безпекою на автомобільному транспорті загального користування; принцип цифровізації; принцип дотримання прав осіб з обмеженими можливостями, зокрема ветеранів та ветеранок, які отримали каліцтво в ході участі в бойових діях.

Ключові слова: принципи, класифікація, автомобільний транспорт загального користування, державний нагляд, контроль.

Постановка проблеми

Принципи закладають ті ціннісні рамки, які є основою для сталого та ефективного здійснення будь-якої діяльності, у тому

числі державного нагляду (контролю) за безпекою на автомобільному транспорті загального користування. Адже майже кожна держава з більш-менш політично стабільним урядом у сучасних реаліях воліє рухатися в напрямку суттєвого вдосконалення та посилення своїх владно-управлінських можливостей, до яких відноситься, зокрема, вплив держави на суспільні відносини. Зрозуміло, що надмірне посилення впливу державних органів на суспільство неминуче стане катализатором створення тоталітарного режиму в державі. Більше того, багато вчених минулого та нинішнього століття наголошували на тому, що одночасне поєднання сучасних технологічних досягнень і авторитарно-деспотичних устремлень в одних руках є однією з найбільших небезпек із тих, з якими людство зіткнеться або може зіткнутися в найближчому майбутньому [1, с. 419]. І саме на принципи покладається першочергова роль у стримуванні цих авторитарно-деспотичних прагнень у глобальному контексті.

Стан дослідження теми

У вітчизняній науковій думці окремим проблемам державного нагляду (контролю) за безпекою на автомобільному транспорті загального користування приділялась увага різними дослідниками, які закладали підвалини подальшого осмислення досліджуваної проблематики. Зокрема, до цієї проблематики звертались В. Б. Авер'янов, А. В. Бабич, А. І. Берлач, В. Т. Білоус, А. М. Волошук,

В. М. Гаращук, С. Т. Гончарук, Е. Ф. Демський, О. М. Музичук, О. І. Остапенко, О. М. Резнік, О. Ю. Салманова та багато інших. Втім, незважаючи на чималу кількість наукових здобутків, питання принципів державного нагляду (контролю) за безпекою на автомобільному транспорті загального користування постає як недостатньо досліджена в умовах постмодернізму світоглядна основа для подальшого осмислення феномену транспортної безпеки.

Мета і завдання дослідження

Мета статті полягає в тому, щоб визначити сутність принципів державного нагляду (контролю) за безпекою на автомобільному транспорті загального користування. Для досягнення вказаної мети необхідно вирішити такі завдання: розглянути нетипові групи принципів, що постають у дослідженнях закордонних науковців; проаналізувати сутність правових принципів та принципів адміністративного права у роботах вітчизняних і зарубіжних дослідників; виокремити та надати характеристику принципам державного нагляду (контролю) за безпекою на автомобільному транспорті загального користування.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що у дослідженні втілене авторське бачення нетипових принципів у сфері безпеки на автомобільному транспорті, а також під новітнім кутом проаналізовані принципи державного нагляду (контролю) за безпекою на автомобільному транспорті загального користування.

Виклад основного матеріалу

Питання принципів є фундаментальним, адже передбачає звернення до глибинних основ державного нагляду (контролю) за безпекою на автомобільному транспорті загального користування.

Бразильський науковець А. Vertuol зазначає, що неоконституціоналізм приніс у себе позитивізм, ідеологію, яка передбачає повернення до юснатуралізму без звернення до метафізичних категорій, пропонуючи моральне розуміння права, засноване на цінностях [2, с. 239].

У контексті осмислення принципів як таких американський дослідник О. Anderson стверджує, що розрізнення між філософськими відправними точками та емпіричними висновками є важливим для ясності в дискусії між наукою та релігією. На переконання науковця, Чарльз Лаєлл сформулював свій принцип одноманітності, який, як він вважав, ґрунтувався на поточних емпіричних висновках, і відкидав пояснювальні гіпотези, які використовували біблійний Потоп або інші катастрофічні розповіді як порушення єдиної причинності та введення теологічних концепцій в емпіричну науку [3, с. 449].

Нижче ми розглянемо окремі нетипові групи принципів, що постають у дослідженнях закордонних науковців та дозволяють сформувати більш глибоке уявлення про сутність принципів у сфері безпеки на автомобільному транспорті загального користування.

В основі нашого розуміння принципів, переконаний А. Herlitz, лежать потреби. Принцип потреби – ідея про те, що ресурси мають розподілятися відповідно до потреб – часто згадується під час встановлення пріоритетів у секторі охорони здоров'я. Дослідник стверджує, що розумний принцип потреби має бути невизначеним, і розглядає три різні способи, як це можна вирішити: додавання принципу до інших принципів, нав'язування детермінації або надання повноважень тим, хто приймає рішення. Коли досліджувати, як різні фактори співвідносяться один з одним, виявляється, що це іноді невизначено. Якщо зв'язок між факторами завжди детермінований, порівняльний зв'язок змінюється шляхом невеликої поправки. Проте, якщо дві потреби різні, але, здавалося б, однакові за величиною, порівняльний зв'язок не змінюється через невелике коригування одного з факторів [4].

Принципи вдосконалення, як зазначає S. Hansson, – це група принципів безпеки, головне покликання яких полягає в тому, що жоден рівень ризику вище нуля не є повністю задовільним, і тому ми завжди повинні прагнути покращувати стан безпеки. Особлива увага у дослідженні приділяється порівнянню між двома основними конкуру-

ючими групами принципів, а саме принципами прийняття, які проводять різку межу між прийнятним і неприйнятним станом справ, і принципами зважування, які спрямовані на пошук оптимізованого компромісу між безпекою та іншими цілями [5, с. 33].

О. Kvalnes представляє два етичні принципи, які допоможуть аналізувати морально складні ситуації на роботі. Принцип рівності стверджує, що однакові випадки повинні розглядатися однаково і що відмінність у поводженні вимагає, щоб ми могли визначити морально значущу різницю. Принцип пов'язаний із золотим правилом і послідовним формулюванням категоричного імперативу Канта. Принцип гласності стверджує, що особа, яка приймає рішення, має бути готова захистити своє рішення віч-на-віч з відповідними особами та групами людей. В організаційному середовищі це може охоплювати внутрішні та зовнішні зацікавлені сторони, як-от колеги, керівників, клієнтів та постачальників [6, с. 39].

Як наголошує М. Wimmer у контексті сучасного технологічного розвитку, цифрова трансформація стала останнім часом ключовим словом в еволюції модернізації державного сектора за принципом одноразового використання. Принцип разового використання є одним із семи рушійних принципів у Плані дій електронного урядування на 2016-2020 роки Європейської Комісії. Він передбачає, що громадяни та підприємства не повинні надавати ті самі дані урядам, якщо ці дані вже є в їх розпорядженні. Кінцевою метою принципу є зменшення адміністративного тягаря та спрощення надання державних послуг, а також зменшення витрат та покращення публічних послуг [7, с. 61].

Аналізуючи погляди вітчизняних науковців, варто згадати М. В. Цвік, В. Д. Ткаченко, О. В. Петришин, які доводять, що «принципи необхідно розуміти як загальні вимоги до суспільних відносин і їх учасників, а також як вихідні керівні засади, відправні установлення, що виражають сутність права і випливають з ідей справедливості й свободи, а також визначають загальну спрямованість і найістотніші риси діючої правової системи. Дослідники зазначають,

що здавна принцип вважався підвалиною, фундаментом будь-якої соціальної системи (в тому числі правової), вимоги якого поширювалися на всі явища, що належали до цієї системи» [8, с.193].

Ю. Ю. Пустовіт, узагальнюючи всі підходи, викладені в джерелах довідково-енциклопедичного характеру до визначення «принцип», зазначав, що термін «принцип» є загальним поняттям, яке має чотири основні значення [132, с. 89]: «1) є визначальним, основним положенням, з якого беруть початок інші явища і базуються на ньому; 2) визначає напрями науки, вчення, концепції, теорії; 3) обумовлює світогляд людини та її дії відповідно до цього світогляду; 4) лежить в основі регулювання дії технічних і соціальних механізмів» [9, с. 89].

Тема власне правових принципів з'явилася ще в 1950-х роках у Німеччині в роботі Йозефа Ессера [10, с. 39]. Правові принципи є «фундаментальними нормами» у двох значеннях: «по-перше, вони є фундаментальними, оскільки «дають основу та/або аксіологічне (етико-політичне) обґрунтування іншим нормам», а, по-друге, тому що вони «не мають або не вимагають аксіологічної основи, без етико-політичного обґрунтування, оскільки в даній правовій культурі вони розглядаються як очевидно «справедливі» або «правильні» норми» [11, с. 176].

На природу правових принципів, як зазначає той же R. Guastini, також впливає і особлива невизначеність: по-перше, це норми з відкритим антецедентом (або взагалі без антецеденту, на думку деяких), по-друге, це норми, які можна скасувати (вони допускають неявні винятки) і, по-третє, це загальні норми (такі норми «вимагають формулювання інших норм – які їх конкретизують і без яких вони була б непридатним для вирішення конкретних справ» [11, с. 176-180].

У вітчизняному законодавстві загальноправові принципи закріплені в Основному законі державі. Директивні принципи, зазначає L. Weis, стають все більш поширеним способом конституційного закріплення соціальних цінностей і забезпечують альтернативу загальноприйнятним положенням про права, які ще належить адекватно зрозуміти. Вони покладають на державу

обов'язкові зобов'язання просувати соціальні цінності і їх розраховано на виконання засобами, відмінними від прямого судового примусового виконання – переважно через законодавство. Цей інноваційний дизайн поєднує елементи політичного конституціоналізму та правового конституціоналізму [12, с. 916].

У царині ж адміністративного права правові принципи визначаються як «основний важіль усієї адміністративної процедури», якого необхідно суворо дотримуватися під час застосування закону з метою «гарантування правильного застосування закону» та «захисту законних прав та інтересів сторін» [13, с. 403].

Окремі дослідники поділяють принципи адміністративного права на: «загальні (законність, гуманізм, демократизм, рівність суб'єктів тощо) й спеціальні (спеціальне регулювання компетенції та взаємовідносин органів управління (посадових осіб) між собою; взаємозв'язок матеріальних і процесуальних норм тощо)» [14, с. 10].

Нами були окреслені та додатково проаналізовані окремі принципи державного нагляду (контролю) за безпекою на автомобільному транспорті загального користування.

1. Принцип верховенства права в ході здійснення державного нагляду (контролю) за безпекою на автомобільному транспорті загального користування. Термін «верховенство права» використовувався в юридичній науці та політиці минулого століття для позначення специфічних відносин між політичною формою держави та закону, відносин, що виходять за межі обмеженого уряду, який огортає свою діяльність під виглядом правових норм [15, с. 225]. R. Méndez підкреслює, що верховенство права є легітимним лише тоді, коли воно підтримується актами вільного вибору громадян. Отже, закону бракує легітимності, якщо він не підкріплений рішенням і спостереженням громадян [16, с. 151].

2. Принцип екологічної прогресивності в ході здійснення державного нагляду (контролю) за безпекою на автомобільному транспорті загального користування. Відповідно до принципу екологічної прогресив-

ності держава має вживати законодавчих, адміністративних і судових заходів, спрямованих на поступове, неухильне і систематичне збільшення масштабів і широти рівня охорони навколишнього середовища, прагнучи досягти його повної ефективності в справедливому балансі з рештою прав людини [17, с. 57].

У контексті аналізу даного принципу О. Безпалова, С. Онопрієнко, С. Тарасов, З. Завальна, М. Старинський стоять на тому, що важливим недоліком низки країн світу є відсутність єдиного узгодженого переліку показників оцінки екологічної безпеки в кожній країні. Дослідники зауважують, що наявність однакових показників для всіх держав дозволить контролювати стан довкілля в державі іншими зацікавленими сторонами, а також забезпечити реальну відповідальність держави за незадовільний стан довкілля [18, с. 804].

3. Принцип рівності в ході здійснення державного нагляду (контролю) за безпекою на автомобільному транспорті загального користування. М. Fogan зазначає, що рівне ставлення, принцип, що однакові справи повинні розглядатися однаково, займає парадоксально амбівалентне місце в моральній і юридичній дискусії про рівність [19, с. 249]. В. de Witte у контексті аналізу права Європейського Союзу стоїть на тому, що принцип рівності є важливою частиною сучасного конституційного права всіх європейських країн. Таким чином, це «загальний» принцип і, як такий, також був інтегрований у правову систему Європейських співтовариств. Однак цей загальний принцип рівності був модернізований і модифікований серією спеціальних антидискримінаційних законів, прийнятих в Європейському Союзі, в основному протягом останнього десятиліття [20, с. 1715].

4. Принцип цифровізації в ході здійснення державного нагляду (контролю) за безпекою на автомобільному транспорті загального користування. Цей принцип багато в чому зводиться до забезпечення раціональної реалізації всіх видів управлінської діяльності у ході цифровізації суспільних відносин. Як стверджують О. Салманова, Є. Попович, А. Нікітін, І. Теслюк, цифровізація

є основою підвищення інноваційної привабливості національної економічно-управлінської моделі. Крім того, науково-дослідний сектор має бути забезпечений ефективним законодавчим підґрунтям, оскільки межі технологічного вдосконалення структури суспільних відносин, а також їх правове регулювання мають бути чітко та однозначно визначені у прийнятих нормативних актах [21, с. 421].

В умовах воєнного стану цифровізація виступає основою забезпечення безпеки як публічних службовців, так і населення у ході надання публічних послуг. Адже саме за допомогою цифрових інструментів можлива організація ефективної дистанційної роботи, доведення управлінських рішень в режимі онлайн, у тому числі й реалізація відповідних механізмів здійснення державного нагляду (контролю) за безпекою на автомобільному транспорті загального користування.

5. Принцип дотримання прав осіб з обмеженими можливостями, зокрема ветеранів та ветеранок, які отримали каліцтво в ході участі в бойових діях, у ході здійснення державного нагляду (контролю) за безпекою на автомобільному транспорті загального користування, адже «війна РФ проти України у 2014 р. поставила перед нашою країною низку неординарних викликів як у сфері виконання позитивних зобов'язань щодо забезпечення основоположних прав і свобод (на життя, особисту недоторканність, власність, освіту тощо) наших громадян, так і у сфері збереження державності як такої» [22, с. 39].

Н.О. Філіпська стоїть на тому, що «цілком передбачувано, що у місцевостях, які знаходяться в зонах проведення бойових дій, біля лінії зіткнення або поблизу неї, державні органи, до компетенції яких входить надання допомоги соціально вразливим верствам населення, для забезпечення безпеки персоналу працюють здебільшого дистанційно та не в змозі надавати необхідну допомогу» [23, с. 73].

Тому інтереси таких осіб мають широко враховуватися в ході здійснення державного нагляду (контролю) за безпекою на автомобільному транспорті загального користу-

вання, у тому числі в частині працевлаштування таких осіб в органах публічної влади, наділених контрольно-наглядовими повноваженнями.

Висновки

Підбиваючи підсумок даного дослідження, слід зазначити, що осмислення принципів державного нагляду (контролю) за безпекою на автомобільному транспорті загального користування дозволило не лише структурувати та систематизувати дану категорію, але й здійснити її глибинний аналіз у світлі сучасного бачення проблем та напрямків розвитку управління транспортною безпекою.

Так, було виокремлено принципи державного нагляду (контролю) за безпекою на автомобільному транспорті загального користування: принцип верховенства права; принцип екологічної прогресивності; принцип рівності в ході здійснення державного нагляду (контролю) за безпекою на автомобільному транспорті загального користування; принцип цифровізації; принцип дотримання прав осіб з обмеженими можливостями, зокрема ветеранів та ветеранок, які отримали каліцтво в ході участі в бойових діях.

Література

1. Salmanova O., Popovich E., Nikitin A., Tesliuk I. Administrative and Legal Principles of the Digitization of Public relations. *Amazonia investiga*. 2020. № 9 (25). pp. 418-422.
2. Bertuol A. About principles and rules: a critic about Humberto Avila's theory of principles. *A&C-Revista de Direito Administrativo & Constitucional*. 2016. № 16 (63). pp. 239-259.
3. Anderson O. Charles Lyell, uniformitarianism, and interpretive principles. *Zygon*. 2007. № 42 (2). pp. 449-462.
4. Herlitz A. Indeterminacy and the principle of need. *Theoretical Medicine and Bioethics*. 2017. № 38 (1). pp. 1-14.
5. Hansson S. Improvement principles. *Journal of Safety Research*. 2019. № 69. pp. 33-41.
6. Kvalnes O. Two Ethical Principles. *Moral reasoning at work: rethinking ethics in organizations*. 2010. pp. 39-47.

7. Wimmer M. Once-Only Principle Good Practices in Europe. *Lecture Notes In Artificial Intelligence*. 2021. № 12621. pp. 61-82.

8. Загальна теорія держави і права: підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів / М. В. Цвік, В. Д. Ткаченко, Л. Л. Богачова та ін.; за ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. Харків: Право, 2002. 432 с.

9. Пустовіт Ю. Ю. Система принципів бюджетного права України. *Фінансове право*. 2012. № 4. С. 37–40.

10. Esser J. Grundsatz und Norm in der richterlichen Fortbildung des Privatrechts. Mohr, 1956. 394 p.

11. Guastini R. Interpretare e argomentare. Giuffrè Editore, 2011. 454 p.

12. Weis L. Constitutional Directive Principles. *Oxford Journal of Legal Studies*. 2017. № 37 (4). pp. 916-945.

13. Borković I. Upravno pravo. Zagreb: Narodne novine, 2002. 662 p.

14. Адміністративне право України: підручник / Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, О. В. Дьяченко [та ін.]; за ред. Ю. П. Битяка. Київ : Юрінком Інтер, 2007.

15. Reátegui R., Albuja O. Rule of law versus soft rule of law. *Revista De Derecho Politico*. 2020. № 109. pp. 373-397.

16. Méndez R. An Introduction to Institutional Coordination as An Alternate Model for Neo-Institutional Economic Analysis. *Procesos de Mercado Revista Europea de Economía Política*. 2013. № 2. pp. 151-200.

17. Chacon M. The ABC of the principle of progressivity of environmental law. *Revista Direito Ambiental E Sociedade*. 2020. № 10 (2). pp. 122-178.

18. Bezpalova O., Onopriienko S., Tarasov S., Zavalna Z., Starynskyi M. State environmental security in national and globalization aspects. *Journal of Security and Sustainability Issues*. 2020. № 9 (3). pp. 797-806.

19. Foran M. The cornerstone of our law: Equality, consistency and judicial review. *Cambridge Law Journal*. 2022. № 81 (2). pp. 249-272.

20. de Witte B. From a “Common Principle of Equality” to “European Antidiscrimination Law”. *American Behavioral Scientist*. 2010. № 53 (12). pp. 1715-1730.

21. Salmanova O., Popovich E., Nikitin A., Tesliuk I. Administrative and Legal Principles of the Digitization of Public relations. *Amazonia Investiga*. 2020. Vol. 9. Núm. 25. pp. 418-422.

22. Орлов Ю. В., Прібиткова Н. О. Війна та кримінально-правова політика України: виклики та відповіді. *Право і безпека*. 2022. №2 (85). С. 40-49.

23. Філіпська Н. О. Роль недержавних громадських об'єднань у захисті прав осіб з обмеженими можливостями в Україні під час війни. *Право і Безпека*. 2022. № 4. С. 69–80.

PRINCIPLES OF STATE SUPERVISION (CONTROL) OVER SAFETY ON PUBLIC ROAD TRANSPORT

The article emphasizes that the understanding of the principles of state supervision (control) over the safety of public road transport made it possible not only to structure and systematize this category, but also to carry out its in-depth analysis in the light of the modern vision of the problems and directions of development of transport safety management.

Atypical groups of principles that appear in the research of foreign scientists and allow to form a deeper understanding of the essence of the principles in the field of safety on public road transport are singled out.

The following principles of state supervision (control) of safety on public road transport have been established: the principle of the rule of law; the principle of ecological progressiveness; the principle of equality in the course of state supervision (control) of safety on public road transport; principle of digitization; the principle of respecting the rights of persons with disabilities, in particular, veterans who were maimed during combat operations.

Key words: principles, classification, public road transport, state supervision, control.